

PR. DOVYDAITIS.

Indoeuropėnai, jų kilmė, išsiplatinimas ir kultūra.

(Pabaiga).

§ 25. Indoeuropėnų prokalbė bei protautė. Prieš šimtą metų gimusis lyginamosios kalbotyros mokslas tvirtai nustatė, kad gyvosios ir išmirusios Europos ir Azijos indoeuropėnų (§ 7) kalbos daugiau ar mažiau tarp savęs giminingos ir kad tas giminingumas rodo jas visas kilus iš vieno bendro kelmo, iš vienos prokalbės. Visas šios giminės kalbomis kalbėjusias ir tebekalbančias tautas pavadinus „indoeuropėnais“ (vokiečiai sako „indogermanais“), ši prokalbė pavadinta indoeuropėnų prokalbe. Šioji gi buvusi viena indoeuropėnų prokalbė vėl rodo buvus butą ir vieną, tąja prokalbe kalbėjusią, priešistorijos gadynėj gyvenusią tautą — indoeuropėnų protautę. Toji protautė laikui bėgant suskilo ir iš jos atskirų dalių pamažu išaugo atskiros indoeuropėnų tautos su atskiromis savo kalbomis.

§ 26. Pirmutinė indoeuropėnų tėvynė ir jų išsiskirstymas. Klausimas, kame indoeuropėnų gyventa prieš savo išsiskirstymą, labai painus, ir reikiamai aiškiai mokslo ligšiol dar neatsakytas. Išsyk manyta pirmąją indoeuropėnų tėvynę buvus Azijoje. Nuo pereitojo gi šimtmečio pusės pradėta jos jėškoti Europoje. Čia vieni ją tvirtino buvus pietinėj Rusijoje, kiti šiaurinėj Vokietijoje, tretį Lietuvoj. Pastaruoju laiku vėl pradedama manyti ją visgi buvus Azijoje, tikriausia centraliuose jos plotuose į rytus ligi Tenšano ir Pamiro, į pietus ligi Irano ir Hindukušo kalnų. Čia begyvendama indoeuro-

pėnų protautė laiku apie 2500 — 2000 m. pr. Kr. pirmiausia persiskyrusi į Azijos indoeuropėnus, arijais vadinamus ir Europos indoeuropėnus. Paskiau viena arijų dalis užkariavo didelius Indijos plotus,—tai indai,—kita antrame tukstantyje metų pr. Kr. išbrovė Iranan ir toliaus į vakarus ligi Tigro upės, ir paskui sutvėrė čia pirmutines indoeuropėnų valstijas,—tai medai, baktariai, persai,—visi iraniais vadinami.

Tuotarpu kita indoeuropėnų dalis slinkosi į vakarus. Pasiekusi derlingos lygumos tarp Juodųjų jūrų, Balkanų ir Karpatų kalnų kuri laiką čionai dar drauge gyvenusi kildama kulturoj. Žmonių prieauglis betgi ir vėl vertė jieškoti naujų sodybų. Todel pavienės gentys tai šen tai ten stumėsi tolyn pamažu virsdamos atskiromis tautomis, užėmusiomis naujus gyvenamuosius plotus. Taip, trakiai, ilyriai ir graikai smerkdamiesi padunoju užėmė Balkanų pusiasalį, frygiai (brygiai), bityniai, armeniai per Helesponto sąsiaurą pasinėšė Mažojon Azijon. Italikai užėmė vidurinę Italiją. Keltai išsyk užėmė pietinę ir vidurinę Vokietiją, o paskui pareiniu tolyn Belgiją ir Franciją. Germanai slinkdamiesi padniestriu ir pavisliu ligi Baltijos jūrų atsisėdo šiaurinėj Vokietijoje, o iš čia pasiekė Daniją ir Skandinaviją. **Lietuviai** padniepriu keliavo šiaurėn ir pagalios užėmė žemės plotą panemuniais ir padauguviais ligi Baltijos jūrų ir toli į rytus, skirdamiesi keliomis gentimis, kurių kalbiškai svarbiausios trys — prusai, latviai ir lietuviai (augštaičiai su žemaičiais) lyginamosios kalbotyros mokslo vienu žodžiu baltais bei aisčiais vadinama.

Iš visų indoeuropėnų pirmutiniai germanai ir aisčiai apsigyveno prie jūrų, kurių indoeuropėnai išvisa nebuvo žinoję nei savo pirmutinėj tėvynėj begyvendami, nei tuojaus po išsiskirstymo. Kitos indoeuropėnų tautos juras pasiekė tik paskiau.—Rytuose ir pietuose nuo aisčių apsigyveno slaviai. Sena šiuodviejų tautų kaimynista žymu juodviejų kalbos gliminystoj, kokios kitur esama tiktai ariškių kalbų grupėje. Abiejų kalbos yra išlaikiusios daugiau senobinių indoeuropėnų kalbos ypatybių už kitas tos šeimynos kalbas. Bet kad ir jau senesnėje gadynėje lietuvių (aisčių) galėta drauge su slaviais turėti bendros evolicijos laikmetis, tečiaus daugel kame juodviejų kalbų eita ir kiekvienos savais keliais. Vyriausi juodviejų panašumai bus betgi atsiradę iš paralelio vienodų priežaščių veikimo, iš susiartinimo paskesnėse evolicijos stadijose delei vienodos rušies pirmiaus buvusiųjų sąlygų ir kultūros eigos. Šiaip ar taip mūsų lietuviškoji (augštaitiškoji ir žemaitiškoji) kalba yra senobiškiausia iš visų šiandieninių gyvųjų indoeuro-

pėnų kalbų. Daugelis jos formų ir žodžių skamba vienodai su senindiškąja (sanskrito) ir net su pačios prokalbės kalba. Todėl šiandieninė mūsų lietuviškoji kalba yra begalo svarbi lyginamosios kalbotyros mokslui, kaip lygiai ir kiti tautiški lietuvių dvasios tvariniai—dainos, pasakos, gyvenimo papročiai, tikiškos pažiūros ir k. — pirmąsčiai indoeuropėnų kulturai pažinti apskritai, kaip išlaikiusieji dar daugel tosios kultūros atspindžių, kurių kitos indoeuropėnų tautos jau senai nebteko. Tatai kiekvieno susipratusio uždavinys tasai turtas nuo praeities saugoti.

§ 27. Ankstyboji indoeuropėnų kultura. Lyginamoji kalbotyra, padedama etnologijos bei archaiologijos ir lyginamojo saistymo istorijos paduotųjų arba gyvenime ir ligšiol išsilaikiusiųjų papročių, apeigų, mytų bei pasakų indoeuropėnų tautose, patiekia gana aiškų ankstybosios indoeuropėnų kultūros vaizdą.

Materialiame indoeuropėnų protautės gyvenime įžymę rolę bus vaidinęs gyvulių auginimas. Indoeuropėnams plačiausiai žinomais gyvuliais buvo avis ir karvė. Galvijai anuomet buvo tokios rusies turtas, kaip kad dabar pinigai, ką rodo ir paties žodžio kilmė (pinigai — pecunia — pecus; bėje Zytelos lietuviai dar ir šiandien galvijus vadina „pekus“). Pavienis jautis senovėje buvo laikomas tokia vertybės vienata, kaip kad šiandien pinigine moneta. Žinomais dar visiems indoeuropėnams gyvuliais buvo šuo ir arklys. Kiti gyvuliai, kaip ožka, kiaulė, katė, ir naminiai paukščiai, kaip žąsis, antis, višta buvo prisijaukinti kiek vėliaus. Laikomi buvo naminiai gyvuliai pirmiausiai maistui ir aukoms. Paskiau, kailiais gyvuliais išmokus naudotis dar ir vežimui bei arklui traukti, buvo padėtas ir augštesnės kultūros pagrindas. — Be pieniško ir mėsisko maisto indoeuropėnų protautės maitintasi ir iš javų pagaminta duona, taigi užsiimdinėta ir žemore. Seniausieji augintais javais buvo miežiai, paskiau kviečiai, sorai, avižos, rugiai. Indoeuropėnų gebėta gerai įgerti: visoms indoeuropėnų tautoms gerai žinomas svaiginantis gerimas midus, kurį dirbdinti betgi jie, rodos, bus išmokę tik paskiau, pakliuvę į tokius kraštus, kur buta daugel bičių. Paskiau midaus vietą užėmė vynas ir alus. — Kaip seniausioje gadynėje žmogui svarbiausia maisto versme buvo gyvulių pienas ir mėsa, taip svarbiausiu apdangalu buvo gyvulių kailiai. Bet jau indoeuropėnų protautės moterų mokėta vilnos ir linai verpti, iš verpalų audimai austi ir iš jų suadati ir siulais rubai siuti. Moterims buvo autmesta ir

lauko darbai, kadangi ir senųjų indoeuropėnų, kaip ir daugelio atsilikusių kulturoje dabartinių tautų, rodosi, manyta žemdirbystę esant netinkamu darbu liuosam vyriškiui, kuriam pri-tinka kariauti, medžioti, na ir gyvuliai prižiūrėti. Karininkai galvą dengdavosi šalmu, kuną skydu, puolamuoju ginklu buvo jietis, lankas, vilyčios, gal but ir kardas. Namų ukio įrankiais turėta kujis, kirvis, peilis, gražtas, kaltas, piuklas, yla. Dau-gumos tų padarinių buta dar iš medžio, kaulų, ragų ir akmens. Iš metalų seniesiems indoeuropėnams buta pažįstamo nebent vieno tiktai vario. Akmenvario laiku, t. y. pereinamuoju laiku iš akmens metalo amžin, indoeuropėnų, rodos, jau buta išsiskirščiusių arba dar tebesiskirstančių. — Minėtaisiais įran-kiais indoeuropėnai statydinosi gyvenamasias bukles, išsiskro-dinėjo iš medžio liemens valteles vandeniū irtis ir susikalinėjo ratus sausuma važinėti. Vežimui vežti buvo jungiama jaučiai. Vežimo išmislu indoeuropėnai pralenkė savo kaimynes suom-ugrių ir turktotorių tautas, tik vėliaus pradėjusias vežimu naudotis. Europon atsikėlusiuųjų indoeuropėnų gyvenamosios buklės buvo dirbdinamos iš rąstų, žabarų ir molio, keturkam-pės, suskلياustu stogu su didele skylė dumams išėiti ir šviesai ineiti. Buklės viduryj arba viename iš pasienių buvo ugnavietė, vėliaus šventas židinys, kurio ugnis, nors ir nevartojama, rupestingai buvo pelenuose laikoma, saugojant kad neužgestų. Už-gesus buvo skolinama iš kaimyno, kadangi sukurimas ugnies išnauja bružinant mediniu pagaikščiu kitokio medžio lenton buvo labai nelengvas darbas, kokiū budu ugnis buvo gami-nama tiktai aukoms deginti. Rakandų—lovų, kedžių, skobnių, namuose jokių nebuvo. Gulima, sėdima ir valgoma buvo ant žemės. Tokiose pusiaūžeminėse pirkėse begyvenant žmogui turėjo buti gerai pažįstami ir įvarūs maži jo kankintojai, ku-rių vardai indoeuropėnų kalbose taip-pat lygiai gerai išsilaikę, kaip ir naudingųjų naminių keturkojų. Namai daugumoj stovėjo kaimais. Miestų ir gyvenamųjų stiprumų nebuta. Gresiant pa-vojui nešdintasi su visu labu į neprieinamas vietas. Namus, ginklus ir visus padargus dirbdinosi patsai namų šeimininkas savo draugų padedamas. Mokintų dailidžių ir amatninkų nebuta.

Mažiausia socialė vienata indoeuropėnų protautėje bu-vo did šeima, kurion pirmoj eilėj priderėjo tėvukai, tėvai ir vaikai. Šeimos galva buvo pats, namų viešpats, turėjęs del jos narių neapribotą galę: jis galėjo parduoti ar nužudyti savo žmoną ir vaikus, pašalinti senus ir silpnus šeimos narius, išmesti laukan nepatinkamus naujagymius kudikius. Moteris buvo į namus parvedama. Buta ir daug moterystės, kuri,

betgi brangumo išlaikymo ir moterų trukumo delei nebuvo taisyklė. Moteriškės stovis šeimoje buvo daug žemesnis, kaip vyriškio. Dukteris negalėjo paveldėti. Vyrai drauge su moterimis nevalgydavo ir neatnašaudavo aukų. Neabejotina, kad su moterimis kažkada budavo ir labai žiauriai pasielgiama. Indoeuropėnų šeimos buta griežtai tėvateisės, priešingai motinteišėms priešindoeuropėninių Europos gyventojų šeimoms, kur šeimos ir net valstijos prieky stovėjo moteris, turėjusi vieną ar keletą vyrų.—Vedimais ir gimimais padidėjusi ir vienuos namuos nebesutelpanti gyventi šeima skildavo dalimis, tečiaus palaikydama artimą sąrįšį tarp savo dalių. Iš čia kilo naujos socialės vienatos — giminės. Kam nors svetimam nužudžius ar įžeidus giminės narį, giminės stengdavosi piktadariui kruvinai atkeršinti. Betgi nuo kruvinojo keršto buvo galima ir vyrpinigiais atsipirkti, visą bylą taika pabaigiant. Iš sąvokų kruvinojo keršto ir atsipirkimo nuo jo pinigais, rodos, ilgainiui bus išaugusios taikos ir godos („unaro“) sąvokos.—Kaip giminė apima tulą skaičių didšeimų, taip didesnis ar mažesnis jų skaičius sudaro vėl naują didesnę socialę vienatą gminą, gentį, tautą.—Šeimynos nariais buvo laikomi ir svečiai. Svetystos palaikymas darė galima prekybą, kuri seniausiais laikais buvo tiktai prekių mainikavimas, betgi praktikuojamas ir tarp gan tolimų viena nuo kitos šalių. Turėta ir teisės nuovoka. Prekybinis susinešimas ir teisė rodo indoeuropėnus žinojus skaitmenis ir mastus. Visi jie imti iš žmogaus kuno santikių. Pirštas, plaštaka, gniaužtas, sprindis, alkunė, pėda, žingsnis, sieksnis, glėbys, stuomuo, lietuvių ir dabar dar tebelaikomi ilgio mastais. Rankos pirštų skaičius davė pagrindą skaitmenų sistemai. Indoeuropėnų skaitymo sistema dešimtinė. Priešindoeuropinių Europos gyventojų turėta kitokių sistemų. Taip, iberių skaitliuota dvidešimtimis, kurio skaitymo aiškus pėdsakas likęs francų kalbos aštuonesdešimtyje vadinamoje keturiomis dvidešimtimis (quatre-vingt). Daugel indoeuropėnų kalbų skaitmenis ligi 60 reiškiamas kitaip, negu nuo 70. Čia bėsama babylonėnų šešiasdešimtinės skaitymo sistemos įtakos.—Laiko pagrindiniais mastais indoeuropėnų protautės buvo naktis, mėnesis ir žiema. Mėnulis—laiko matuotojas. Diena skaityta nuo vieno saulėleidžio ligi kito. Žiemomis antai dar ir šiandien lietuviai kaimiečiai skaito veršiukų ir kumeliukų amžį (žiemamitis, dveigys, treigys).—Didelę rolę visų senųjų indoeuropėnų gyvenime vaidino įvairūs papročiai: kudikiui gimus, jaunikaičiui suvyrėjus, vedant moteris, laidojant numirėlis. Atkampiau nuo

naujosios kultūros sukurio gyvenusiose indoeuropėnų tautose, kaip, pav., lietuviuose ir slaviuose nemaža tųjų papročių išlikę ir ligi šiol.

Kaipo individą save indoeuropėnas vadino žmogum, t. y. žemės kudikiu, skirdamas save nuo dievų, taip pat nuo oro ir vandens gyventojų. Jis žinojo save kitus žemės gyventojus viršijant mintijim u. Tečiau žinojo reikšiant ir mirti, betgi mokėjo atskirti mirtingą kuną nuo nemirtingos sielos (dušios), kuri kvapo pavidale galėjusi iš kuno išeiti ir vėl jį sugrįžti. Iš gilaus indoeuropėno įsitikinimo sielą nemirtingą esant išplaukia visi numirėlių laidojimo papročiai ir vyriausios tikybinės pažiūros. — Tikėta sielą apleidžiant kuną dažniausiai paukščio pavidale. Taip pat manyta ją galint priimti pelės, peteliškės, angies ar vilko pavidalą. Numirėlių sielos, virtusios dvasiomis ar vėlėmis, palikdavusios gyventi tuose pačiuose namuose. Ypatin- gai mėgdavusios laikytis židiny ir po slenkščiu. Gyviesiems dvasios budavusios jau prietelingos, jei aukomis maldomos ir šiaip pagerbiamos, jau neprietelingos, jei erzinaamos priimtųjų papročių ir apeigų nepildymu. Todel numirėlių vėlėms rengiamos tam tikros puotos ir atnašaujamos aukos, ypač po laido- tuvių. Tikėta vėles gyvenant ir požemyje—pragaruose ir rojuje --dausose. Iš įsitikrinimo, kad pomirtiniame gyvenime žmogus reikalingas visa tai ko ir žemiškame, laidojant, o nuo žalvario amžio deginant, nabašninko kuną, įkapių buvo įdedama ar su- deginama ginklai, namų ukio padariniai, šunės, arkliai. Susi- deginavo ir numirėlio žmonos, draugai, tarnai. Pastarąjį pa- protį lietuviai praktikavo dar XIV šimtmetyje po Kr.—Dvasių sąvoka gimininga dievybės sąvokai. Tikėjimas į sielos ne- mirybę patapo vienu iš religijos paramų. Kitu paramu reli- ginių įvaizdų buvo animizmas, t. y. tikėjimas į sudvasė- jusias gamtos galybes ir apsireiškimus. Ypatingai kaip dvasių- dievų buveinės garbinta medžiai, šventi miškai, lietuvių šventi ažuolynai, alkai. Lietuviškas Perkunas gyveno ažuolyne ir bu- vo ažuoldievis. Bandant medyje gyvenantis dievas žmogaus pavidale išreikšti, prieita dirbdinimas medinių, paskiau ir ki- tokių stabų ir jų garbinimas, kaip pačių dievų. Beto, kaip dievybes indoeuropėnai garbino dar dangų, žemę, saulę, mė- nulį, aušrą, ugnį, audrą ir kitas gamtos galybes. Ar jau prieš išsiskirstant indoeuropėnai bus turėję tokią daugybę gamtos suasmenintų dievų bei deivių, kaip jų turėjo visos indoeuro- pėnų tautos istorijos gadynei prasidedant, sunku nustatyti. Tikra betgi, kad audro dievis jau tuomet garbinta. — Kad ir senųjų indoeuropėnų nei atskirai pastatydintų maldyklų nei

atskiro luomo kunigų, kaipo tarpininkų tarp žmogaus ir dievybės, neturėta, tečiaus buta tam tikros kulto tvarkos su maldomis ir aukavimais. Iširdusiems dievams numaldinti kada buvo aukojami ir žmonės, nors žmogėdrysta indoeuropėnams buvo visuomet svetima. Šiaip su dvasiomis - dievais žinojosi dvasininkai - žyniai, burtininkai, žavėtojai. Įvairūs burtai, žavėjimai ir prietarai buvo plačiai praktikuojami. Iš burimo kalbos formulų, tai pat kaikurių darbų (kulimo, verpimo) naturalio ritmo išsikaitaliojo poezija, daug turinio pasėmusi dainose ir raudose. Įtikima jau prieš išsiskirstant indoeuropėnus turėjus išsidirbus tamtikrą eiliavimo ritmą. — Delei visa tai reikia pripažinti indoeuropėnus buvus visomis pusėmis gabies ir įžymius žmones, kokiais jie pasirodė ir paskesniaisiais laikais.

---

§ 28. Socialė ir politiškoji evolucija. Netik indoeuropėnai, bet ir visi kiti žmonės nuo senų senovės gyveno bendrijomis, kurių paprasčiausia forma, tai šeima tėvui ar motinai vadovaujant. Didesnis ar mažesnis šeimų skaičius, laikančių save esant bendros kilmės (iš vieno tėvo ar motinos) sudarydavo giminę. Rasinis ir kalbinis bendrumas, tos pačios vietos gyvenimas, lygios gyvenimo sąlygos bei vienodi visiems pavojai davė pagrindą susitverti didesnėms socialėms vienetams (gentims, tautoms). Draugės gyvenimas išdirbo bendrus papročius ir apeigas, kurios pareidamos nuo kartos karton pagalios patapo tvirtais dėsniais. Sąsąjyje su tikybiniais įvaidais šie dėsniai įgavinėjo vis didesnę reikšmę ir buvo saistomi kaipo šventi ir neliečiami. Stipra tvermė priešais svetimuosius ir taikus sugyvenimas tarp savęs buvo pagrindinės sąjungos stiprumo sąlygos. Taip atsirado aiškiai apibrėžtos teisės ir priedermės (kovos palydovystė, kruvinas kerštas, šeimos teisė ir k.) kaipo pagrindai valstijoms susitverti. Dar paskiau, išsidirbus turtų nuosavybės sąvokai, pamažu iškilo ir luominiai skirtumai. Pačioj pradžioj tiktai apdangalas ir ginklai tebuvo laikomi asmens nuosavybe. Paskui pavienių asmenų darbštumu ar narsumu įgytas ir kitoks turtas pradėjo įgauti nuosavybės žymę. Bendra sąjungos nuosavybe ypač ilgą laiką buvo laikoma žemė. Čia bendros nuosavybės pasikeitimas pavienine nuosavybe įvyko tik vėlai, jau istorijos gadinėje. — Visa socialė ir politiškoji žmonijos pažanga galima buvo tiktai esant žmoguje nuo pat jo pradžios žinomiems privalumams, kokių neturi kiti gyvieji sutvėrimai: protui, sąmonei, kalbai ir ypač religijai, iš kurios paskiau yra išaugę mokslas, literatura ir dailė.

§ 29. Rasės, tautos, valstijos. Saistant socialė ir politiškoji žmonijos evoliucija reikia griežtai skirti rasės, tautos ir valstijos sąvokas. R a s ė m i s norima vadinti žmonių grupės su vienodomis bendromis kūno žymėmis (kaip odos spalva, plaukų ir akių sutaisymas, kiaušo ir žiaunų forma), turinčiomis bendrą kilmę. Žmonių suskirstymas rasėmis paduotas augščiau (§ 5). T a u t o s, lyginant su rasėmis, tai tik vėlybesnės, istoriškai atsiradusios socialės vienatos, labai dažnai susitvėrusios iš įvairios rūšies sąstatinių dalių: ar tai ateivyste ir pamaži įvykstančiu svetimųjų genčių prarijimu, ar tai svetimiems išibrovėliams pavergus pirmutinius šalies gyventojus, ar tai gerumu tarp savęs susivienijus įvairiems gaivalams. Vėla atskiros tautos atsiranda ir išsiskirščius bei įvairiosna šalysna ir aplinkybėsna pakliuvus atskiroms dalims pirmiaus buvusios tos pačios vienatos (kaip indoeuropėnų tautos). Stipriausias tautų ryšys — kalbos bendrumas negali būti laikomas rasės ženklu, — kaip rodo neviena senovės tautų gerai žinomos kilmės. — Lygiai ir valstijos esti istoriškiosios evoliucijos išdava. Kad ir nevienos valstijos ribos eina etnografinėmis tautos ribomis, betgi tai anaipol nevisuotina taisyklė. Nes esama tautų, išdraskytų įvairioms valstijoms (lietuviai ir k.) ir valstijų, susidedančių iš įvairių tautų (buvusioji Lietuvos Didkunigaikštija, dabartinė Austrija ir k.).

§ 30. Tautų susisiekimas, seniausiosios valstijos ir kultūros. Žmonių gyvenimas didesnėmis ar mažesnėmis sąjungomis (šeimomis, giminėmis, gentimis, tautomis, valstijomis) galimas tik esant ryšiui tarp jų narių ir dalių. Ryšys gi galima palaikyti tik susisiekimu. Paisant tolesniojo tautų susisiekimio, istoriškasis žmonių gyvenimas skirstomas trimis gadinėmis: 1-ji, tai gadinė susisiekimio u p ė m i s, — nuo seniausiųjų laikų ligi 500 m. pr. Kr. 2-ji, tai gadinė susisiekimio V i d ū r ž e m i o j u r o m i s, — nuo 500 m. pr. Kr. ligi 1500 m. po. Kr. 3-ji gadinė susisiekimio o k e a n a i s, — nuo 1500 m. pr. Kr. ligi dabar.

Seniausiųjų valstijų ir kultūrų susitverta apygardėse didžiulių upių: Nilo (Aigypas), Eufrato ir Tigro (Babilonija ir Asyrija), Indo ir Gango (Indija), Hoang-Ho ir Jangcekiango (Kynai). Nomadiškosioms tautoms pradėjus telktis apie betkokį miestą, čionai paprastai išsyk susitverdavo miestelinės valstijėlės, kurias sujungus pasidarydavo didelės valstijos. Pasiekus augšto kultūros laipsnio jų gyventojai išsilepindavo, taip pat prasidėdavo ir vidujinė nesantarvė. Tad jie patapdavo grobiu naujoms sveikoms tyrų tautoms, kurios užplusedavo kul-

turizuotas šalis. Minėtųjų seniausiųjų prieupinių valstijų kultura vadinama bendru vardu *pota miškoji*, t. y. upinė. — Vėliau Viduržemio pajuriai ir salose susitveria valstijos kitoniškos rūšies ir su kitoniškąją kultura. Bendrai ji vadinama *tala siškoji*, t. y. jurinė. Ir dar žymima *okeaniškoji* kultura — pakrantinėse didjurių šalyse. — Iš visų žemės kultūrų kur ir kokios jos bebutų buvusios, naudingiausiomis mums pažinti bus tosios, kurios yra padariusios mažesnę ar didesnę įtaką į velybesniųjų, ypač Europos, tautų gyvenimo eigą ir kurių kultūrinio darbavimosi vaisiais šiandien naudojasi visi kultūringieji žmonės. Tad atiduodant kas pridera kultūriniam darbui ir gabumams tokių Kynų ar Amerikos indijonų, betgi istorijos tų tautų, kaip nepadariusių beveik jokios įtakos į Europos kultūrą, bent šiame trumpame istorijos vadovėlyje mokyklai visgi netenka paliesti.

Tomas Akviniškis.

(Pabaiga).

III.

Pažinę jo gyvenimo bėgį, pažvelgkim dar į jo omenį: į jo išvaizdą kaip išviršutinę taip ir vidujinę; į jo dienos tvarką ir galutinai į jo darbus — parašytus veikalus.

Tomas buvo augšto ugio, tiesaus ir gan storus liemens¹⁾. Didelė galva ir plati kakta rodė jo didelį protą.

Budamas iš prigimties labai jautrus, giliai atjausdavo mažiausius išviršutinius įspūdžius. O kadangi savo gyvenime ne mažai turėjo pakelti vargo, ar tai moksliškoje dirvoje kovodamas su galingais tų laikų priešais, ar tai savo nuolatinėse kelionėse į įvairias šalis (Italiją, Franciją, Vokietiją), taip sunkiose anais laikais, ar tai ištvermėje savo nuolatiniuose į vairių - įvairiausiųose darbuose, ar tai uolome maldoje — tai puikiausiai galėsime įsivaizdinti, kokios geležinės valios buta to garsaus vyro. Dvasia buvo pilna šeimininke savo namie — kune.

---

¹⁾ Ką del jo nepaprasto storumo, kaip tankiai tenka girdėti, nėra jokių tiesioginių išrodymų.

Nors jam sunki atsiėjo vesti kova iš pradžios, bet valia kasdien stiprėdama padarė savo—galėjo jio daryti, kas jam patiko. Nuolatinis budėjimas ir Dievo malone padėjo jam, pačiam bendradarbiaujant, visame. Tad sulyg tuo laikinių liudijimų mirdamas galėjo būti taip nekaltas ir nesuteptas, kaip po krikšto.

Valia darė ką norėjo, bet protas jai sakė, ko norėti, ir tarp judviejų buvo kuopuikiausia harmonija. Jau nekalbant apie kitus jo veikalus, skaitydamas „Summa theologia“ pamatai jo gilų protą ir karštą tikėjimą. Protas ir tikėjimasėjo pas jį drauge. Mokslas ir šventumas stipriai jame buvo surišta. Taip atrodo, keliais žodžiais tarus Tomo vidujinė išvaizda.

Kaikurių istorikų nuomone, per dieną valgė Tomas tik vieną kartą ir tai nepodaug, taip kad galima sakyti amžinai pasninkavo. Miegojo irgi maža; kai kurie tvirtina kad tik vieną valandą. Daug laiko pašvėsdavo maldai. Anksti rytą laikė šv. Mišias; sekančių gi paskui visados išklausydavo. Jei kurią dieną neatlaikė,—klausydavo dviejų. Iš bažnyčios beveik tiesiai lipdavo į profesoriaus katedrą teologijos mokinti. Po lekcijų rašė arba diktavo. Liuosu laiku mėgdavo pasivaikščioti, tik vienas ir užsimastęs. Tankiai išigilinęs į Šv. Tėvų ir k. raštus užmiršdavo visai apie liuosą laiką. Vakaraais eina kartu su kitais broliais kompleto giedoti. Toks maž daug buvo Angeliško daktaro kasdieninis gyvenimas.

Anot vieno jo biografo, sunku bus net protingam, aky-lam ir darbščiam vyrui perskaityti ir suprasti jo veikalai per tiek pat laiko, kiek Tomui reikėjo prisirengimui, sutvarkymui ir parašymui, Nepriskaitant veikalų, kurių autentiškumas dar abejotinas, turime jo 18000—19000 spausdintų puslapių in 4°. Veikalai parašyti dvidešimties metų bėgyje. Jų svarbą ir naudingumą puikiai charakterizuoja Jono XXII žodžiai:

„Ipse plus illuminavit Ecclesiam, quam omnes alii doctores, in cuius libris plus proficit homo uno anno, quam in aliorum doctrina toto tempore vitae.

Štai jo veikalai¹⁾:

I Filosofija.

a) Aristotelio išaiškinimai:

1. In Periermeniam, (1269—1271?).
  2. In Posteriores Analyticorum.
  3. In VIII libros Physicorum, 1261—1264.
  4. In III primos lib. de Coelo et Mundo
  5. In II ll. de Generatione et Corruptione
- } (1272).

¹⁾ Metų skaitmenis iš: *Grabman*, Th. v. Aquin 1912 p. 15—20. Kitkas iš: *Mandonnet*, Des écrits authentiques de s. Th. d'Aquin 2-me éd, 1910, p. 104—108.

6. In IV libros Meteororum, (1269—1271?).
7. In I librum de Anima.
8. In II et III ll. de Anima.
9. In libr. de Sensu et Sensato.
10. In lib. de Memoria et Reminiscentia.
11. In XII libros Metaphysicorum
12. In X lib. Ethicorum ad Nicom. } 1261—1264.
13. In IV primos libros Politicorum }

b) Įvairūs veikalai:

14. De occultis operationibus naturae.
15. De principiis naturae.
16. De mixtione elementorum.
17. De Aeternitate mundi, ca 1270.
18. De motu cordis.
19. De unitate intellectus. (1269—1272).
20. De substantiis separatis, (po 1260).
21. De ente et essentia.
22. In libr. Boëtii de Hebdomadibus.
23. In libr. de Causis, (maž daug po 1268).
24. De rege et regno = De regimine principum.
25. De regimine iudaeorum, (1263—1267?).

II Sv. Raštas.

a) Senasai Įstatymas.

26. In Job.
27. In IV primos nocturnos psalterii.
28. In Cantica Canticorum.
29. In Isaiam.
30. In Jeremiam.
31. In Threnos.

b) Naujasai Įstatymas.

Glossa (Catena) Super IV Evangelia.

32. Super Mathaeum, 1261—1264.
33. Super Marcum
34. Super Lucam } užbaigta prieš 1262.
35. Super Joannem }

Expositio super IV Evangelia.

36. Super Mathaeum.
37. Super Marcum.
38. Super Lucam.
39. Super Joannem.
40. Lectura super Mathaeum.
41. Lectura super Joannem, (1269—1272).
42. In omnes Epistolas Pauli:

- a) Ad Romanos
  - b) I ad Corinthios
  - c) II ad Corinthios
  - d) Ad Hebraeos
- } (1269—1273).

III Teologija.

a) Bendra (generalis) teologija.

43. In IV lib. Sententiarum, 1253—1255.
44. In I lib. (secunda vice) Sententiarum.
45. Summa theologica, 1265—1273.
46. Compendium Theologiae (=de fide et spe) (po 1260).

b) Dogmatika.

- 47. De articulis fidei et Sacramentis.
- 48. In Dionysium de divinis Nominibus.
- 49. In Boetium de Trinitate.
- 50. De fide et Spe (=Compendium Theologiae).

c) Moralinė.

- 51. De indiciis astrorum, (po 1260).
- 52. De sortibus.
- 53. De forma absolutionis.
- 54. De emptione et venditione.

IV Filosofiškai-teologiški raštai:

55. Quaestiones disputatae:

a) De veritate, 1256—59.	
b) De potentia.	
c) De Spiritualibus Creaturis	} 1260—68.
d) De anima	
e) De unione Verbi Incarnati	
f) De malo	
g) De virtutibus in communi	} 1269—72.
h) De caritate	
i) De virtutibus cardinalibus	
j) De correctione fraterna	
m) De Spe	

- 56. Quodlibeta, 1269—74
- 57. Responsio de articulis XXXVI
- 58. Responsio de articulis XLVII, (1271).
- 59. Responsio de articulis CVIII.
- 60. Articuli iterum remissi.
- 61. Responsio de articulis VI.
- 62. Responsio ad Bernardum Abbatem.

V Apologetika.

- 63. Summa contra gentiles, (1259—1264).
- 64. De rationibus fidei.
- 65. Contra errores graecorum, (1261—64).
- 66. Contra impugnantes Dei cultum, (1256 arba 1257).
- 67. De perfectione vitae spiritualis (prieš 1270).
- 68. Contra retrahentes a religioso ingressu (1270).

VI Kanon. Teisės:

- 69. In I-m decretalem.
- 70. In II-m decretalem.

VII Parenetika:

- 71. Collationes dominicales.
- 72. „ de Pater Noster.
- 73. „ de Credo in Deum.
- 74. „ de decem praeceptis.

VIII Liturgija:

- 75. Officium Corporis Christi, (1264).
- 76. Epistola ad quemdam fratrum de modo studendi¹⁾.

---

¹⁾ Grabmann Thomas v. Aquin p. 19.

Baigdamas turiu dar paaiškinti, dėlko aš Tomą karts nuo karto pavadinau tai Tiesos Doktoru, tai Angelišku Doktoru, tai stebėtinu Tomu ir galop moksleivių Globėju. Taip daugelis jį vadina.

Leonas XIII savo encyklikoj „Aet. Patris“ jį vadina Doctor Veritatis (Tiesos Doktoras), nes galima sakyti visa savo amžių padėjo tiesos jėškodamas, apie ją rašydamas, ją skelbdamas. Pažvelgkim į jo raštus — o pigiai tuo įsitinkrinsime. Visur jis kalba vardan tiesos. Niekur nekiša savo „aš“, kaip tai mėgdavo daryti jo laikų mokslininkai¹⁾. Tiesa ima viršų visur ir visamekame, dėl jos jis išsižada savo asmens. Ypač tai žymu jo veikale „Summa theologia“.

Tas Tiesos Doktoras jau nuo seno praminta Angelišku Doktoru (Doctor Angelicus). Ir tikrai jis užsitarnavo tą vardą, nes maldoje rasdavo atsakymus į painiausius klausymus. Taip sako pats Tomas, Raynaldui Piperniškiui liudijant. Iš tikrųjų, pažvelgus į jo darbą ir mokslą galima drąsiai pasakyti, kad jis savo malda bendravo Angelų moksle. Jo raštuose nerasi ilgų išvadžiojimų, jokių pagražinimų, žodžiais žaidimų bei nereikalingų smulkmenų, tik aiški, gryna tiesa matosi visur. Stai kas verčia pavadinti jį nekaip kitus koku labai sugabiu, mokytu etc., bet Angelišku Doktoru.

Dar mokslus tebeidamas jau stebino jis mokytojus savo gabumais, bei giliu į dalykus žiurėjimu. Vėliau stebėjosi jo mokiniai lekcijų beklausydami jo aiškumu, sistematiškumu, stebėjosi ir jo kolegos - profesoriai žinių platumu, originalumu. Stebėjosi ir stebisi jo raštų skaitytojai jo mokslingumu, aiškinime paprastumu, jo geniale synteze Summose įkūnytąja. Nebereikalo tad vadinama nuostabūs Tomas (divus Thomas).

Pats praleidęs gyvenimą vien tik besimokindamas ir kitus bemokindamas, tas Tiesos Doktoras ima savo globon visus tikrai mokslą ir tiesą mylinčius. Tada aišku, dėlko Bažnyčia paveda jo globai moksleiviją²⁾.

Ar ne sektinas vyras³⁾).

J. Ruškis.

1) Albertas Did., Ligoris Brabentiškis, Rog. Baco ir kit.

2) Daugiausia iš *Grabmano* p. 165—168.

3) *L i t e r a t u r a*. *Allo B.* Le paix dans la Vérité. La personnalité de s. Thomas Paris 1911.

Bareille. Histoire de s. Thomas d'Aquin. Paris 1862.

Baumgartner. Thomas v. Aquin. Leipzig 1911.

Bollandistae. Acta Sanctorum M. I 1.

Carl. Histoire de la vie et des écrits de s. Thomas. 1816.

Conway Op S Thomas Aquinas. London 1911.

Gamta, jos pažinojimo pragumas ir nauda.

§ 1. Gamta ir gamtamokslis. Savame kune žmogus turi priemonių patirti kas esti ir įvyksta aplinkui jį. Tos priemonės vadinamos k u n o p a j a u t o m i s. Jų suskai-toma bent penkios, butent: regėjimas, girdėjimas, prisilie-

-
- Denifle*—Chatelain. Cartularium Univers. Parisiensis 1889—91.
Didiot Mr le chan. Jules. Le Docteur Angélique. s. Thomas d'Aquin 1894.
Endres. Thomas v. Aquin (Weltgeschichte in Charakterbildern, Ausg.) 1910.
Frigario. Vita di s. Tomaso. Rome 1615, 1668.
Gibelli. Vita di s. Tommaso 1862.
Grabman, Dr. M. — Thomas v. Aquin (Kösel'sche Ausg.) 1912.
Groot J. V de — Het leven von den h. Thomas von Aquino. Utrecht 1907.
Guidonis Bernardus († 1371). Acta s. Thomae.
Holl, Dr. K. — Die Jugend grosser Männer. 1912.
Hörtel. Thomas von Aquin und seine Zeit 1846.
Kavanaugh. The life of s. Th. Aquinas. London 1890.
Mandonnet. Des écrits authentiques de saint Thomas d'Aquin 2-me éd. Fribourg 1910.
Op. Les titres doctoraux de s. Thomas d'Aquin (Revue Thomiste XVII 597—60c).
Mettenleiter. Geschichte des hl. Thomas. 1856.
Ott A. Thomas v. Aquin und das Mendikantentum. Freiburg 1908.
Prümmer Op. Fontes vitae s. Th. Aquinatis. Tolosae 1911.
Rubeis Y B M de. — De festis et scriptis ac doctrina s. Thomae Aquinatis dissertationes XXX criticae et Apologeticae. Venetiae 1750.
Schneid M. Die Psychologie des hl. Thomas I. Paderborn 1892.
Sertillanges. S. Thomas d'Aquin (2 Vl.). Paris 1910.
Touron Op. La Vie de s. Thomas d'Aquin, critique sur les Oeuvres. Paris 1741.
Ueberweg Fr. Grundriss der Geschichte der Philosophie. Berlin 1905.
Vaughan. Life and labours of. s. Thomas of Aquin (2 vols). London 1871—72).
Werner. Der hl. Thomas v. Aquin Ratisbone 1898.
Wulf M de. — Histoire de la philos. Médiévale. Louvain 1912.
L a i k r a š č i a i. Philosophisches Jahrbuch (1888 sk.).
Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie (1887 sk.).
Revue Néoscholastique (Louvain 1894 sk.).
Revue Thomiste (Freiburg i S. 1892 sk.).
Revue des sciences philosophiques et théologiques. (Kain Belgiens) 1907 sk.).
Rivista di filosofia neo-scolastica (Firenze, 1908 sk.).
Ciencia Tomista (Madrid 1909 sk.).

timas, uostymas, ragavimas. Jomis žmogus patiria kas esti ar įvyksta jo paties kune ir visame aplink jį esamame pasaulyje.

Taip, **regime**, kad gyvename ant žemės. Jos paviršiuje matome esant kalnus, klonius, lygumas ir vandens plotus: upes, balas, ežerus, juras. Taip sausumoj, taip vandenyj matome įvairiausių augalų ir gyvulių. Pažvelgus augštyr matyti dangus, jau giedras jau debesiuotas, iš kurio dieną šviečia saulė, naktį mėnulis ir nesuskaitoma daugybė žvaigždžių. Be pačių daiktų, kas valanda pastebime dar įvairiausių įvyksnių pačiuose daiktuose ir su daiktais. Taip, žemė, saulė, mėnulis, žvaigždės nuolat juda. Žemės paviršius, nors ir nelabai pastebimai, betgi nesiliauja mainėsis. Net akmuo ilgai begulėdamas ant žemės atsimaime ir iš kieto daikto virsta iškiorijusiu gnužuliu ir pagalios visai subyra. Vanduo visumet teka, juda, banguoja. Metų dalis, dienos ir naktys nesustodamos pakeičia kita kita. Dienų ir naktų ilgis įvairiomis metų dalimis įvairus, kaip kad ir saulės kaitra ir jos augštis regradatyje. Žiemą žemė ir vanduo sušala, dažnai sniegti, pusto. Pavasarį sniegas ir ledas tirpsta, išsileidusi žemė išdaigina daugybes įvairių žolių, iš debesų lyja ir žaibuoja. Po lietaus dažnai per dangų nusitiesia puiki keletos spalvų vaivorykštė (Laumės juosta). Apsidengusieji žaliu aprėdalu medžiai sužįsta dar įvairių spalvų žiedais, peržydėję augina vaisius. Rudeniop visa žaluma gelsta, lapai ir vaisiai krinta žemėn. Visi augalai pagyvenę trumpesnę ar ilgesnę laiką nudžiusta, supuva ir nyksta. Taip pat ir žmonės bei gyvuliai gema, auga, sėsta ir miršta. — Taip tatau kas valanda regime aplink save daugybę daiktų ir įvyksnių. — Be regėjimo, dar nuolatos **girdime** įvairių garsų: žaibo trenksmą, lietaus kliokimą, vėjo švilpimą, upelio sriuvenimą, lapų šlamėjimą, žmonių, gyvulių ir paukščių balsus, varpų skambinimą, garvežių švilpimą, armotų šaudymą, dainas, muziką ir daug kitokių garsų. — **Prisiliesdami** juntame daiktų šlapumą, sausumą, kietumą, minkštumą, skistumą, švelnumą, šiurkštumą, aštrumą, bukumą, šilumą, šaltį, vėją ir p. **Uostydami** patiriame įvairius kvapus, kurių vieni mums malonūs, kiti nemalonūs. — Pagalios **ragaudami** pažįstame rugštumą, surumą, prėskumą, saldumą, kartumą ir kitokių skonį.

Visa tai, ką patiriame savo kuno pajautomis, vadiname gamta. Gamtą tyrinėjanti mokslą vadiname gamtos mokslu arba gamtamokslu.

§ 2. Gamtiniai ir dirbtiniai kunai bei įvyksniai.

Mūsų pajautomis patiriamųjų daiktų vieni yra kaip stovi žmogui prie jų visai nep prisidėjus, pav., akmenis lauke, medžiai miške, žolė pievoje. Kiti daiktai tokiais padaryti žmogaus rankų iš gamtoje esamosios medegos, pav., akmeniniai paminklai ant kapinių, medinės trobos, šieno kugiai. Pajautomis pažįstamieji daiktai moksle vadinami kunais. Tatai pirmieji daiktai vadinami gamtiniais kunais, antrieji — dirbtiniais kunais.

Taip pat ir įvyksnių gamtoje esama dvejopų: įvyks-
tančių be žmogaus ir žmogui prisidėjus.

Pav., saulės patekėjimas ir nusileidimas, vėjo švilpimas ir panašūs įvyksta be žmogaus; traukinio bėgimas, garvežio švilpimas ir tolygūs įvyksta jau žmogui prisidėjus.

Pavadinkite gamtinius ir dirbtinius kunus matomus kambaryj? kieme? gatvėje? darže? lauke? miške? ore? vandenyj? žemėj? Kokių dirbtinių įvyksnių dar daugiau galite pavadinti?

§ 3. Gamtos suskirstymas. Visa didelė daugybė įvairių gamtos kunų pirmiausia skirstoma dviem eilėm: gyvaisiais ir negyvaisiais.

Augalai ir gyvuliai auga. Jie nuolat reikalingi maisto, be kurio pirmlaiko džiusta, nyksta ir pagalios visai nusibaigia, kaip sakome, miršta. Bet ir maitinami augalai su gyvuliais patveria tik ilgesnį ar trumpesnį laiką, paskui vistiek miršta ir pasibaigia. Kitaip laikosi žemė, vanduo, oras. Šie kunai nei gema, nei auga, nei maisto reikalingi. Pasakymas, kad akmens žemėje užauga, visiškai neteisingas. Ir nors, kaip minėta, akmuo ilgai bestovėdamas subyra, bet ar tokia akmens „mirtis“ turi ką bendra su augalų ir gyvulių mirtimi? Aišku, kad ne. Ir išvisa visi įvyksniai augalų ir gyvulių kunuose visai kitoniški, kaip žemės kunuose.

Gyvųjų eilėn statomi augalai ir gyvuliai (su žmonėmis), negyvųjų — oras, vanduo, žemė. Visa pirmoji eilė vadinama dar gyvoji gamta, antroji negyvoji gamta. Kiekvieną gyvą kuną moksle vadinant organizmu, visa gyvoji gamta moksle vadinama organiškoji, negyvoji — neorganiškoji.

Pavadinkite visus organiškosios ir neorganiškosios gamtos kunus matomus kambaryj? kieme? gatvėje? lauke? miške?

§ 4. Gamtos pažinimo pragumas ir tvarka. Vyriausi gamtos pažinimo pragumai tai **tėmijimas** ir **bandymas**. Tėmijimas tai atidus žiurinėjimas gamtos kunų ar įvyksnių taip kaip jie stovi ar įvyksta. Bandymas tai padarymas kokio nors dirbtinio įvyksnio su gamtos kunais. Tėmijimu ir bandymu gamtos įvyksniai išaiškinami t. y. randama jų priežastis ir nustatomi tie dėsniai, kuriais jie įvyksta.

Gamtoje visa tur savo tikslą bei paskyrimą ir įvyksta ne netvarkingai, bet nesimainomaisiais dėsniais, kokius yra davęs gamtai Sutverėjas pasaulio pradžioje. Čia kiekvienas įvyksnis sukelia kitą, vadinasi pirmasis įvyksnis esti priežastimi antrojo. Pav., vėjas papūtė, lapai sušlamėjo, medžiai susiubavo, dulkės nuo kelio pakilo, debesys užėjo, žaibas suplakė, griausmas sudundėjo, lietus pasipylė. Visi šie įvyksniai jungiasi kitas su kitu. Kiekvienas šių įvyksnių išaiškinti, tai reiškia patirti, nuo ko jis įvyksta, o tai yra surasti jo priežastį. O tai pasiekama arba atidžiu visapusiu daiktų bei įvyksnių tėmijimu, kaip jie gamtoje stovi ar įvyksta arba bandymais, sukeliant dirbtinius įvyksnius. Pav., žiurėdami, kaip vėjas judina medžių lapus, mes tėmijame. Knygos ar skepetaitės mosavimu sukeldami vėją patis — darome bandymą. Žiurėdami, kaip baloje, upėje ar ežere vanduo šala — tėmijame. Šaldydami vandenį patis — darome bandymą. Žiurėdami kaip dygsta sėkla ir pastebėdami visas jos plėtojimosi permainas — tėmijame. Sėklos dygimo priežastims bei sąlygoms išaiškinti galime sėklą daiginti įvairiose sąlygose: kambaryj, kieme, sklepe, sausoje žemėje, vandenyj ir k. Šiuo atveju be tėmijimo darome ir bandymus.

Gyvoji (organiškoji) gamta visame kame pridera nuo negyvosios (neorganiškosios) gamtos. Žmogus, gyvuliai ir augalai reikalingi oro, vandens ir žemės, be kurių jie visiškai negali gyventi. Ir neorganiškosios gamtos įvyksniai daug mažiau painesni, todėl ir suprantamesni pažinoti. Tatai gamtos pažinimas tikslu pradėti nuo apsinimo su neorganiškosios gamtos kunais bei paprasčiausiais jos įvyksniais.

§ 5. Gamtos pažinimo nauda. Savo kunu žmogus yra gamtos dalis, gyvena gamtoje ir negali be jos apsieiti. Gamta teikia žmogui maistą, apdangalą, pastogę ir visa reikalinga jo gyvenimui ant žemės. Tiktai visa tai žmogus

gauna iš gamtos ne be savo paties truso. Savo gyvenimui palaikyti ir norimai sutvarkyti žmogus nuolat verčiamas su gamta grumtis. Gamtą įveikti ir ją savo naudon apversti žmogus įstengia tikrai ją pažinodamas. Gamtos pažinimą suteikia žmogui gamtos tyrinėjimas, gamtos mokslas.

Antai senovėje, prieš tukstančius metų, žmogus menkai pažinodamas gamtą gyveno daug skurdžiau, kaip dabar. Tuomet gamta žmogų nuolat gąsdino, žmogus gamtos bijojo, jos įvyksnius laikė savo prasimanytų dievų darbais. Bet ilgainiui gamtai prisistebėdamas ir ją tirdamas, žmogus rado joje daugel sau naudinga. Sau reikalingus padarinius ir ginklus išsyk tesidirdinęs tik iš medžio, kaulų ir akmenų, gyvenęs urvuose, dangstęsis žvėrių kailiais, ilgainiui žmogus išmoko naudoti ginklams ir padariniams metalus, gyvenimui statydintis medienes, žemines ir akmenines trobas, rubams gamintis audinius, paties savo kuno gyvenimą prailginti pašalinant iš jo ligas. Ir dar daugiau. Gamtos jiegas žmogus privertė dirbti savo reikalams. Jis įkinkė vėją sukti maluno sparnus ir varyti laivus, užkrovė vandeniui sukti malunų, veliušių ratus. Tą patį vandenį paskiau pavertęs garu privertė jį sukti įvairias, ir toli esamasias mašinas. Pradėjo važinėti geležinkeliais ir garlaiviais. Padangių žaibą, pirmiaus daužiusį ir deginusį žmogaus gyvenamasias trobas, jis padarė sau nekenksmingu išrasdamas perkunsargį. Negana tai, šią baisingą gamtos jiegą apvertė sau naudon, duodamas jai sukti įvairiausias mašinas, nušviesdamas ją savo gyvenamasias bukles, naudodamasis ja pasišnekėti šimtų kilometrų tolyje telefonu, jos pagalba per tukstančius kilometrų susižinodamas vieliniu ir bevieliu telegrafu. O šiandieniniai įvairūs lėktuvai, povandenės laivės, didžiosios armotos su baisingais šoviniais?! Visa tai padirbdinti žmogus sugebėjo tikrai gamtą pažinojęs. Tiesiog nesupasakojama toji n a u d a, kokią žmogus gavo iš gamtos pažinties, vadinasi kokią yra suteikęs jam gamtamokslis. Tikrai jau ne gamtamokslio kaltė, jeigu žmonės, užuot visais išradimais naudojusi geriems tikslams, savu sugedimu dažnai vartoja juos kuodidesniam kiti kitų išžudymui.

Bet ne vien tikrai medeginei naudai žmogus tyrinėja gamtą. Jis iš to gauna dar dvasinę naudą — patenkinimą savojo ž i n o j i m o geismo. Mat žmogų visa interesuoja, jis nori visa patirti, žinoti. Todel ne be didelių pavojų savo gyvybei keliasi žmogus augštyn oro spaudimui ištirti, leidžiasi žemės gilumosna ir sliuoginėja pakriutingomis kalnų uolomis žemės išvaizdai pažinoti, išsirengia tolimosna kelionėsna neži-

nomųjų šalių gamtai pamatyti. Visa tai žmogus daro savo žinojimo geismui patenkinti.

Daug jau žmogus yra gamtos pažinęs, daug išmokęs ja savo reikalams naudotis, daug joje patyręs apie ką jo pirmtakunams nei sapne neprisipatavodavo! Bet juo žmogus čia daugiau patiria, juo labiau jam aiškėja, kaip menkai jis dar išmano, kad jau pasikelti neprotingon puikybėn. Matydamas nuostabų gamtos sutvarkymą, žmogus lenkiasi visos gamtos ir savo paties Sutvėrėjui dėkingas už jam suteiktąją galę tai gamtai pažinoti ir ją saviems tikslams naudoti.
(T. b.).

K a i p - g i n e v e r k t i !

Kaip-gi neverkti, kaip nedejuoti, kad akis mato, kad ausis girdi, kad širdis jaučia, kaip tyliosios žemės šaltoji krutinė kilnojas, dreba, alsuoja, kaip žalia giružė linguoja, ošia, dejuoja.

Skaisti saulutė savo spindintį veidą po tamsiu juodu debesiu slepia, ar gal rengiasi verkti, ir mėlynasis dangus, tarytum gedulos, pilkų debesų šydu užsidengęs vargšės-žemelės gaili. Ir krinta, bira pro pilką gedulos šydą graudi, gaili lietaus ašarėlė.

Kaip-gi neverkti, kad jaunųjų brolių kapų nėra kas apraudoja, kad jaunųjų sesučių darželiai išminti, rutelės nugeltusios, vainikėliai vysta.

Kaip-gi neverkti! kad pilkoji lakštutė tylią naktele taip graudžiai lakštuoja, kad anksti rytelį, sidabriniai rasai krintant, raiboji gegutė, žalia giria virkdo.

Graudu ir liudna.

Štai senelis baltaplaukis, palydėjo jauną sunų karan. Ir motušei-sengalvėlei nuo gailiųjų ašarėlių, nuo karčiųjų rūpestėlių vien kapai vaidinas. Ir jaunoji seserėlė laukia jo pargrįžtant, mat vis plakas lyg paukštelė jos jauna širdelė, „gal sugriš brolužis, sveikas“...

Ir mergelė lelijėle giliai, giliai savo širdužėlėj meilę užrakino.

Liudna. Kaipgi neverkti! kad ašaros veržias nenoroms kad žemė, giružė, gamta ir vargdienis žmogus vaitoja...

Vytas.

S V A J O N Ė.

Apsėtas dangus debesiais mėlynais,
Jie juda ir skuba į tolimą kraštą,
Kaip gera jiems skrieti augštybių skliautais,
Pavydžiu, kenčiu, savo vilkdamas našta.

Toli nuo visokių šios žemės vargų
Be rupeščio skrend' jie į erdvę pasaulės;
Nejaute žiauriausių skriaudėjų nagų,
Nei kuomet nematę šlykščiausios apgaulės.

Norėčiau pakilti prie jų aš augštin,
Bet veltui! Viena tik mintis ten pakyla,
O kunas, kaip visad, vis traukia žemyn,
Ir reikia nuliudus tą pertraukti bylą.

Jonaitis.

V I L T I S.

Viltie, kaip meili man esi!
Ramybę širdžiai tu neši,
Kuri pavergtą yr' jausmų,
Kaskart pilna naujų geismų!
Aš laimės trokštu nuolatos,
Kas kart naujos ir vis kitos;
O kad pasiekti negaliu
Ramus aš buti ar galiu?
Kankina sielą man jausmai
Ir baisiai blaško ją geismai,
Kaip vėjai laivą tarp bangų
Be vado vairo ir irklų...
Nustočiau laukęs ateities,
Jei neturėčiau aš vilties!
Viltie, kaip brangi tu esi!
Stiprybę dvasiai tu teiki
Kada ant kryžkelio kliučių,
Save nusilpusiu jaučiu!..
Kad tavo šviečia spindulys,
Aš drąsiai žengiu tad pirmyn;
Man skaisti rodos ateitis
Ir idealas vis artyn!..

Kaz. Barkauskas.

Kame žmogaus gražybė ir laimė?

1 §. Gražybės ir laimės pagrindas.

Kiekvienas žmogus nori būti gražus ir laimingas. Tai neabejotina tiesa. Gražumo ir laimės pagrindas dora ir sveikata: be šių dvejų dalykų nėra žmoguje nei tikro gražumo, nei tikrosios laimės. Todėl kas nori būti tikrai gražus ir laimingas, privalo rūpintis būti doras ir sveikas.

2 §. Apie dorą.

Didžiausias kiekvieno žmogaus papuošimas, kuriuo jis žiba ir privalo žibėti Dievo ir žmonių akyvaizdoje, tai dora, — juo daugiau kas jos turi savyje, juo gražesnis ir malonesnis esti Dievui ir žmonėms. Tikra dora gema iš Dievo ir artimo meilės ir veda į Dievo ir artimo meilę. Todėl kas nori tikrai gražus ir laimingas būti, privalo tikrai mylėti Dievą ir artimą; privalo toje doroje gyventi, veikti, augti, lavintis ir eiti pirmyn.

3 §. Apie sveikatą.

Sveikata, tai didžiausias ir brangiausias žmogaus turtas: be jos nieko gera nepadarysi, o su jos pagalba viską gali žmogus padaryti. Todėl kiekvienas žmogus privalo gyventi taip, kad butu sveikas. Sveikata reikia labai branginti, jei jos kam truksta, privalo jį ieškoti; o kas jos užtektinai turi, privalo žiūrėti, kad jos nenustotu, kad ji kuoilgiausiai jam tarnautu.

4 §. Doros ir sveikatos priešai.

Didžiausias doros priešas yra nusidėjimas, ypač sunkus, didelis, o didžiausias žmogaus sveikatos priešas yra liga. Kai vienas, taip ir antras tų priešų — nusidėjimas ir liga — paprastai gema iš mūsų pačių neatsargumo, apsileidimo, — iš mūsų kasdieninių klaidų. Kuomet jų susideda daug, žmogus pradeda nerimauti, skysties, vaitoti, aimanuoti, sirgti, džiuti, mirti. Susirgus sielai¹⁾, sunkiai nusidėjus, žmogus nustoja Dievo malonės, viršprigimtinės gražybės, laimės; susirgus gi kūnui,

---

¹⁾ Dušiai.

pradedą jis džiuti ir eiti blogyn: nustojęs sveikatos, nustoja ir kuno gražybės, jaučiasi jau nelaimingas. Ir kasgi tam kaltas? Patsai žmogus, nusidėjęs prieš tam tikrus įstatymus bei įsakymus, ar gerdamas be jokio reikalo ir tvarkos svaiginančių gėralų, ar nevėdindamas visai savo kambarių, ar nešiodamas be jokio taippat reikalo gorsėtus, skiečius¹⁾, ar bijodamas išgainingų saulės spindulių, ar kvėpuodamas suniukusiu ir sušvinkusiu oru, ar valgydamas nesveikus daiktus ir t.t. Daugelis serga vientik delei to, kad nesisaugojo tinginio, kad buvo apsileidę ar pasileidę, ištvirkę, kad nemankštino savo kuno, kad nedarė jokios gimnastikos, kad gyveno nešvariai, kad nesimaudė, nesiprausė, kad laikėsi betvarkiai, — kad neišsimiegodavo arba perdaug miegodavo, kad jokio neturėjo supratimo apie higieną — kaip reikia sveikata laikyti; štai didesnieji doros ir sveikatos, o tuo pačiu žmogaus gražumo bei laimės priešai.

5 §. Kas reikia daryti, norint būti doram.

Norint doram būti, reikia, kaip jau minėta²⁾, tikrai mylėti Dievas ir artimas, reikia mylėti dora ir joje gyventi, veikti, augti, lavinties ir eiti pirmyn. Kaip reikia mylėti Dievas ir artimas, aiškiai rodo Dievo ir Bažnyčios įsakymai; o kokiuo budu galima išsilaikyti, gyventi, augti, veikti, lavinties ir eiti pirmyn doroje, mokina Kristaus Bažnyčia, sako sveikas protas ir sąžinė: jų reikia klausyti ir sužinosime, sulig jų reikia gyventi ir eisime pirmyn.

6 §. Kas reikia, daryti, norint būti sveikam.

Norint sveikam būti, reikia, nevien saugoties doros ir sveikatos priešų, bet dar reikia mylėti: *grynas oras, šaltas vanduo, saulės šviesa-spinduliai, gimnastika, sveikas valgis, švarumas ir judėjimas*. Apie kiekvieną šių, tik ką minėtų dalyką, reikia pasakyti atskirai.

7 §. Apie gryną orą.

Norint sveikam, gražiam ir laimingam būti, reikia rūpintis, kad visur ir visados gyventume gryname ir tyrame ore. Reikia gerai žinoti, jog oras, tai vienas iš svarbiausių ir

---

¹⁾ Parasonas.

²⁾ 2 §.

reikalingiausių mūsų sveikatos ir visos pagaliaus mūsų gyvybės gaivalų ir veiksmų. Be oro nepagyvensi nei valandos! Todėl reikia rūpintis, kad mūsų namuose, kambariuose, kuriuose gyvename, veikiame, dirbame ir miegame, kuodaugiausiai būtų gryno ir tyro¹⁾ oro: juo daugiau jo turėsime, juo sveikesni ir gražesni busime. Šiuo žvilgsniu labai naudinga tankiai vėdinti kambariai, miegoti atidarytais langais, darbuoties kieme, lauke, darže, miške ir t.t.

8 §. Apie vandenį.

Vanduo labai svarbus daiktas žmogaus sveikatos ir gražybės žvilgsniu. Neveltui jo tiek turime. Bet reikia gerai atminti, jog vanduo privalo būti ir gėrimui, ir virimui, ir apsi-prausimui, ir apsimazgojimui—tyras. Netyras, pasenęs vanduo, yra labai kenksmingas žmogaus sveikatai. Todėl reikia žiu-rėti, kad tos vietos, iškur imama vanduo, būtų labai švarios, kaip reikiant laikomos; kad indai, iš kurių geriame, būtų taipogi švarūs. Labai sveika tyro vandens atsigerti iš ryto ir vakare, bet neperdaug. Sušilusiam vienok reikia atsargiai gerti šalto vandens, nes galima tuomet nuo jo susirgti; sušilus reikia gerti palengvėliu, gurgšniais, pridėjus duonos arba vaisių sun-kos. Be to, labai sveika kasdien visam apsimazgoti arba išsi-maudyti, bet apie tai bus žemiaus pasakyta 15 §.

9 §. Apie saulės šviesą, spindulius.

Saulės šviesa, spinduliai, labai išganingas daiktas svei-katos ir gražybės žvilgsniu. Todėl reikia rūpintis, kad mūsų kambariuose, kuriuose gyvename, miegame, būtų kuodaugiau-siai saulės šviesos: be jos vargiai tegalima sveikam ir gražiam būti. Žmonės, kurie gyvena be saulės šviesos arba ku-rie bijo, vengia saulės spindulių, dažniausiai neturi nei geros sveikatos, nei gražybės. Taigi nereikia bijoti saulės apdegi-nimo. Tiesa, gali žmogus tapti truputį juodesnis, bet užtat bus sveikesnis ir dailesnis. Čia reikia minėti, jog labai sveika maudyties saulės spinduliuose vasaros laiku, t. y. atsigulus ant žemės pasikaitinti. Ale, apie tai bus pasakyta žemiaus.

10 §. Apie gimnastiką.

Sveikatos ir gražybės žvilgsniu gimnastika irgi svarbus daiktas. Šis veiksnys neapsakomai apleistas mūsų tėvynėje,

---

¹⁾ Čysto.

Lietuvoje. Niekur nematyti, kad mūsų lietuviai ir lietuvaitės kasdien darytu per 5—10 minučių gimnastiką rytmečiais arba vakarais. Svetur, kaip va: Danijoje, Anglijoje, Amerikoje, Vokietijoje ir kitur yra tamtikros net draugijos, prie kurių pridera šimtai, o kuomet ir tukstančiai berniukų ir mergaičių, kurie nuosekliai mokinasi gimnastikos ir joje mankština, lavinasi, o pas mus, lietuvius, kas šiame dalyke daroma? Nieko! Svetur daugelis subrendusių ir net senų žmonių tiek myli gimnastiką, kad šventa pareiga sau laiko kasdien daryti iš ryto arba vakare gimnastiką, o pas mus net ir tarp jaunųjų reikia jį ieškoti su atsidėjimu tokio žmogaus, kuris darytu kasdien gimnastiką! Užtat svetur žmonės daug sveikesni ir gražesni, kaip pas mus. Todėl labai geistina, kad mūsų tėvynėje Lietuvoje, atsirastu daugiaus gimnastikos mylėtojų ir platintojų: jie neapsakomai didelę naudą atneštu visam mūsų kraštui. Per gimnastiką mūsų krašto žmonės taptu sveikesni, gražesni, apsukresni, sumaningesni, tvirtesni, ilgiaus gyventu, nebūtu mūsų krašte tiek ligų, nemirtu tiek žmonių be laiko. Bet, nors gimnastika labai išganingas daiktas, visgi nereikia jos dirbti tuojaus pavalgius. Tai viena. Antra, reikia jos pasimokinti ir gimnastikuoties mokslo ir prityrimo vyrų patarimais ir nurodymais.

11 § Apie valgi.

Be valgio nei vienas žmogus negali gyventi. Nuo valgio pridera mūsų sveikata. Bet reikia atminti, jog valgis valgiui yra nelygus: vienas gali būti sveikas, kitas nesveikas; šis gali kenkti sveikatai, anas gi didinti ir stiprinti. Todėl reikia žiūrėti, kad valgis būtų visados sveikas. Nors ir nepatogu būtų, bet visgi reikia pasakyti, kad daugelis musiškių moterų nemoka pagaminti sveiko valgio: duona tankiai esti neiškepusi arba perkepusi; viralas labai tankiai netikęs — tai be druskos, tai perdaug druskos; apie daržovių vartojimą, apie valgių įvairumą, sudėjimą, nuoseklumą ir t.t. neturi jokio supratimo. Na, ir klausimas, — kodėl? Atsakymas trumpas: dėl to, kad niekur jos tų dalykų nesimokina. Kad valgis būtų sveikas reikia žiūrėti, kad visi daiktai, iš kurių valgis gaminama, būtų sveiki: kad patsai valgio prirengimas būtų sveikas; nereikia dėti prie valgio tokių dalykų, kurie galėtų kenkti žmogaus sveikatai; reikia taip pat žiūrėti, kad savu laiku valgytumėm: subrendusiems užtenka 3—4 kartų, o vaikas 4—5; galutinai reikia žiūrėti, kad nepersivalgyti: sveikiau yra neprivalgyti, negu perdaug valgyti. Čia reikia paminėti, jog pas mus žmonės

perdaug valgydavo mėsos, o permaža vaisių ir daržovių. Valgant nereikia skubinties: reikia kiekvienas kasnys, ypač kietėsnis, gerai sukramtyti ir palengvėliu ryti. Galų gale dar reikia paminėti, kad nevien valgis ir jo pagaminimas, bet ir pati vieta, ir indai, ir įrankiai: šaukštai, šakutės, rankos ir t.t. butu svarūs.

12 §. Apie švarumą – apskritai.

Kiekvienas žmogus jieško sau laimės. Laimė gi tilpsta, kaip jau minėjome, sielos ir kuno sveikatoje. Sveikata vėl laikos, gyvenant žmogui kaip reikiant, — sulig higienos paduotų taisyklių. Higiena¹⁾ gi ypatingu būdu reikalauja iš žmogaus *švarumo*. Reikia žinoti, jog iš 100 ligonių, kaip sako mokslo vyrai, 90 serga delei to, kad *nešvariai* laikėsi. Taigi norint sveikam, gražiam ir laimingam būti, reikia *švariai* laikytis, gyventi, reikia labai ir labai mylėti švarumas.

13 §. Apie mūsų krašto švarumą.

Trumpai ir aiškiai sakant, švarumo žvilgsniu mūsų kraštui daug ir labai dau truksta. Nesakysime jau nei apie laukus, kurie yra nešvarūs, pilni piktžolių, akmenų, be parkasų, griovių; nei apie mūsų ukininkų pievas, kuriose matyti daug visokių šakų, kelmų, kurmarausų, vilkažolių ir tt.; bet pasakysime apie mūsų krašto daržus, kiemus, tvartus²⁾, kaimų³⁾ gatves, namus, jų kambarius ir žmones. Kas gi čia matyti švarumo žvilgsniu? Štai plati, didelė sodyba, o jos viduryje neva daržas, neva sodnas, neva pieva, — negali žmogus suprasti, ar čia žiurima, ar ne: darže begalis dilginių usnių, svėrių, balanų ir kitų piktžolių auga sau su kopustais, batviniais, burokais ir kitomis nuskurdusiomis daržovėmis jaunos šeimininkės akyvaizdoje, — kuri skundžiasi, kad neauga jos darže daržovės! Čia vėl, jai ir jos vyrui matant, auga nususe vaisių medeliai — kreivos be lapų, be vaisių obelės, griušios, slyvos, ant kurių šakų dribsa susikrovusios kiminių, samanų ir visokių nešvarumų kruvos, iš kurių pavasaryje išeina šimtai ir tukstančiai visokio plauko kirminų, kurie

¹⁾ Mokslas apie žmogaus sveikatos laikymą.

²⁾ Kutis, staldus, gurbus.

³⁾ Sodžių.

ganasi sau ir juokias iš neparangumo ir šeimiūinkų apsileidimo! Tenai vėl neva pieva sodyboje — klonavietė! Bet žolės joje nematyti nei apie Š. Joną! Kodel? Nežinia. Gal dėlėi to, kad šeimininkas nenori pagerinti jos?! Bet atsižvelgkime į kiemą. Štai ratai stovi per visus metus; plugas ant jo rudija; skiedrynas, ant jo malkų nuo metų neskaidytų; prie durų kaip ir mėslynas, pripilta pamazgų, senų šluotų, šiaudagalių pridraikyta, lovelis paršams pamestas; visa tai pinasi po kojų visus tuos nešvarumus mato jauna marti, jos vyras ir kiti,— nei vienam jų neateina į galvą, kad visa reikia sutvarkyti, kad kiemas butu tvarkiai laikomas—švarus, nušluotas, sausas, gražus. Tiesa, jame yra gėlių darželis; matyti yra jaunų mergaičių ir berniukų, bet kas-žin kodel jo tvoros iškraipytos, žagarais užstatytos, vištų iškapstyta, neappravėta, takelių nematyti ir da, kodel gi jis kieme? o ne po langais? Juk jis pagražintu visus namus? Bet eikime toliaus—ir švarumo žvilgiu žiurėkime į tvartus, kutis; koks čia švarumas? Jokio! Sienos ir lubos vorų tinklų tinklais aptrauktos; kinavarpu miltais žiba visos kertės; oras suniukęs, troškus, ventiliacijos, vėdinimo jokio; rudenyje šlapia, reikia braidžioti, kaip kudroje; gyvuliai pridulkėję, apskurę, purvini, apšašę, nusitrinę, be plaukų, nešukuoti, nemazgoti, nevalyti, apleisti. Kodėl toks nešvarumas? Kodėl gi nebaltintos sienos? Nėra mados! Kodėl gi nevalyti gyvuliai? Atsakymas tas pats: nėra mados! Bet, apleidę tvartus, eikime į kaimo, sodžiaus gatvę ir pasižiurėkime, koksai čia švarumas? Štai, lietui nulijus, purvas neapsakomas: pavasaryje ir rudenyje vos-ne-vos tegalima iš purvo išlysti. Perkasi nematyti, užakę; padėti pakraščiais trotuarų,—nėra mados; vasarą, kai sausa, palyginti gatvės ir jos nušluoti, nėra irgi mados iki viršaitis nespaudžia, nei baudžia. Štai mūsų švarumas! Na, bet gal mūsų grįčios, namai ir jų kambariai švarūs? Anaip tol. Užteks pasakius, kad daugelis musiškių švarumu rupinas vos tik atėjus šventėms arba kuomet svečių laukiama. Apie mūsų krašto švarumą gražiai pasakyta yra „Lietuvaitėje“ 9 N-ryje 1910 metais 115 — 119 pusl. straipsnyje „Švarumas ir Nešvarumas“; jį teperskaito, kas nori dar labiau išitikrinti, kaip daug mūsų kraštui truksta švarumo žvilgsniu. Nėra ko stebėties, kad mūsų krašto žmonės tankiai serga ir daugelis be laiko miršta. — Ale, nors švarumas visiems patinka ir visur jis yra reikalingas, ypatingu vienok budu jis yra reikalingas mūsų kuno odos¹⁾ laikymui.

---

¹⁾ Skuros.

14 §. Apie kuno odos švarumą.

Kiekvienas žmogus ar jaunas, ar senas, jei nori būti sveikas, gražus, budrus ir patenkintas savo sveikata, privalo rūpintis, kad jo kuno oda būtų švari, nes nuo jos švarumo pridera, galima pasakyti, viso žmogaus sveikata. Tam tikslui labai naudinga, kaip jau minėjome, maudyties vandenyje ir ore.

15 §. Apie vandens maudyklę.

Norint sveikam būti reikia kasdien maudyties arba gerai apsimazgoti vandenimi. Kadangi žmogaus kunas tvirtesnis iš ryto, kuomet žmogus yra gerai išsimiegojęs, todėl geriausia maudyties arba mazgoties vandenimi rytais, atsikėlus iš lovos, kaip vakarais. Mokslo vyrai pataria maudyties arba mazgoties šaltu vandenimi gimnastikos viduryje, t. y. viena gimnastikos dalis reikia padaryti prieš eisiant vandenin arba apsimazgosiant, o antroji dalis reikia padaryti išsimaudžius arba apsimazgojus ir gerai apsitrynus rankšluosčiu arba paklode¹⁾. Kasdieninis maudymasis labai stiprina plaukų indelius, kurių yra tukstančiai mūsų kune; tvirtesnes daro mūsų kuno gisles, nėrvus, visas žmogus pasidaro lengvesnis, gyvesnis, apsikresnis, sumaningesnis, sveikesnis, gražesnis. Šalip to labai naudinga vieną kartą savaitėje, nuėjus pirtin arba namie apsimazgoti šiltu vandenimi prie kokių 35° laipsnių Cel., bet tuojaus reikia apsimazgoti ir šaltu vandeniu, o paskui, gerai apsitrynus, pasivaikščioti, kad sušilti, bet neperdaug. Vasarą reikia maudyties, bet neilgai: juo trumpiau, juo geriau. Išsimaudžius, reikia gerai ir sausai apsitrinti²⁾ ir tuojaus pasivaikščioti, kaip jau minėjome.—Išsimaudžius, nereikia sėdėti, nei ant žemės gulėti, taip yra nesveika, pavojinga. Geriausias laikas maudyties—rytas, saulei nusileidus, nesveika maudyties; taip pat nesveika maudyties: tuojaus pavalgus, esant dideliame vėjui, kepinant kaitrai, jaučiant savyje šalta. Prieš maudysiantis nesveika nusitaisius sėdėti; nereikia taipgi smarkiai šokti vandenin: reikia pirmiaus apmazgoti, burna, rankos ir kaklas;

---

¹⁾ Drobule.

²⁾ Sulig Kneippo metodas nereikia šluostyti tų dalių, kurios yra visados aptaisytos rubais, bet kiti mokslo vyrai įsako apsitrinti — gerai apsišluostyti.

stovėti ilgai vandenyje irgi nereikia kiek galint reikia judėti. Menkesnio sudėjimo, mažos sveikatos žmonės privalo maudyties — gerame ore, kuomet šilta¹⁾).

16 §. Apie oro maudyklę.

Oro maudykla — tai gimnastika. Apie ją jau užtektinai buvo sakyta 10 §. Čia tiek tepasakysime, kad gimnastika, kiek galint, reikia dirbti gryname ir tyrame ore, — tai ir vadinasi maudyties ore. Kas maudosi kasdien ir daro gimnastiką, tam nėra ko bijoties šalčio, tas gali ir žiemą per šalčius atidarytais langais miegoti ir maudyties. Žinoma ir čia ne iškart šokti, bet palengvėliu pratinties. Geriausiai padarys, jei pradės pratinties ar prie maudymosi, ar prie mazgojimosi šaltu vandenimi — vasarą: išminties ir atsargumo visur ir visados reikia.

17 §. Apie baltinių mainymą.

Švarumo žvilgsniu, kad mūsų kuno oda butu švari ir sveika, reikia kasdien vakarais mainyti baltiniai ir visi kiti apatiniai rubai: vieni reikia turėti dienai, kiti nakčiai. Visi baltiniai reikia kasdien mainyti, nors ir nebutumėme buvę prie murinio darbo, nes mūsų sveikatai kenkia ne darbas ir neviršutinis, bet apatinis apsvėlimas, susipaišinimas, einas iš mūsų odos atsikvėpimo skylių užsikimšimo; štai ko reikia saugoties, nes šis apatinis apsvėlimas neapsakomai kenkia mūsų odos ir viso pagaliaus kuno sveikatai: juo užsinuodija kraujas, iš jo gema daug visokių ligų, iš jojo eina, kaip iš senos aptiekos, labai nemalonūs kvapas, kurį jaučia švarūs žmonės už 10 sieksnių! Todėlei reikia žiurėti, kad mūsų kuno oda butu visuomet švari. Tai galima pasiekti, kaip jau minėjome, kasdien savę mazgojant ir gimnastikuojant bent per 5—10 minučių.

¹⁾ Nors jau sakyta, bet dar sakome, jog, einant maudyties arba mazgojant savę šaltu vandenimi, reikia žiurėti, kad, pirm lįsiant vandenin arba mazgosiant savę, butu šilta; išsimaudžius arba apsimazgojus irgi reikia tuojaus sušilti. Niekuomet nereikia nei maudyties, nei mazgoties, jaučiant savyje širpulus, šalta. Maudyties ir šaltu vandenimi mazgoties reikia greitai ir trumpai. Reikia viskas padaryti ir gimnastika pirm maudysiantis arba mazgosiantis, ir išsimaudyti arba apsimazgoti, ir vėl pasigimnastikuoti — per 10 — 15 minučių — neilgiaus. — Beto, sveika yra kasdien sušilti, bet sušilus reikia tuojaus permaintyti baltinius (marškinius ir kit.). Daug suserga plaučių uždegimu ir miršta be laiko dėlei to, kad sukaitę atsistojo ar atsisėdo kur nors pavėsyje, šaltoje vietoje nenusišluostę, neapsitrynę nuo prakaito sausu rankšluoščiu. Apskritai sakant jokio nėra pavojaus, kuomet pasidaro šalta, jei tik mūsų oda yra sausa. Pavojingiausia sušilus ir labai sukaitus gerti šalto alaus, vandens, ledų valgyti ir tt.

18 §. Apie judėjimą.

Judėjimas labai reikalingas ir naudingas sveikatos ir gražybės laikymui. Mašina be judėjimo rudija; vanduo be judėjimo genda, pradeda dvokti; gyvulis be judėjimo nuskursta; taip pat ir žmogus, jei tik nemyli judėjimo, vaikščiojimo, darbo, pasidaro sunkus, be laiko pasensta, įgija įvairių ydų, greitai suserga ir miršta. Taigi, norint būti sveikam ir gražiam, reikia mylėti judėjimą; nereikia be užsiėmimo būti nei vienos valandėlės: reikia rūpintis, kad visados kuo nors butumėme užsiėmę. Reikia gerai žinoti, jog nuolatinis judėjimas, užsiėmimas, apsaugoja žmogų nuo ištvirkimo, daro jį sveikesnį, linksmesnį ir tt. — Taigi mylėkime judėjimą, ypač pavalgę: neikime gultu, bet pasistengkime pasivaikščioti. — Dabar gi prisižiurėkime, kaip reikia švariai laikyti kiekvieną atskirai kuno dalis.

19 §. Galvos laikymas.

Galva — viršiausia kuno dalis. Ant jos viršaus yra plaukai. Jie labai gražina nevien galvą, bet ir veidą ir visą pagaliaus žmogų, jei gražiai ir tvarkiai yra laikomi; priešingai, jei betvarkė matyti plaukuose, ant galvos, jie ne tik kad nepagražina žmogaus, bet dar pažemina ir daro jį biauresnį. Todėl reikia plaukai gerbti ir tvarkoje laikyti. Reikia jie švariai laikyti ir žiurėti, kad nesusirgtu. Plaukai auga šeimynomis; kiekviena jų maždaug susideda iš trijų plaukų; jų vienas ilgesnis ir senesnis; antras jaunesnis ir trumpesnis, o trečias visai mažas; visi jie digsta iš vienos vietos, — iš vienos mūsų kuno odos skilutės. Juo šios skilutės esti švaresnės, juo stipresni ir gražesni esti plaukai. Kaip tik minėtos plaukų skilutės užanka¹⁾ ar prakaitu, ar dulkėmis, ar kuo kitu, tuo jaus plaukai pasidaro menkesni, pradeda kaip ir džiuti ir kristi nuo galvos nevien seni, ilgi, bet ir maži. Beto, plaukai gali užsikrėsti ir susirgti nuo kitų plaukų. Kartais gali plaukai sumenkėti dėl to, kad nebeturi užtektinai maisto. Tai atsitinka, susirgus visam kunui, jam per daug susijudinus per išgastį, nelaime ir tt. Kaip kiekviena kuno dalis reikia žiurėti, kad būtų sveika, kad nesusižeistų, neužsikrėstų, o susirgus reikia gydyti, taip pat reikia daryti ir su plaukais. *Visupirma* reikia jie švariai laikyti, reikia, jei ne kasdien, tai bent keletą sykių savaitėje, mazgoti tyru vandenimi, o laikas nuo laiko kiaušinio baltymu ir gerai paskui išmazgoti šiltame vandenyje; išmazgojus reikia visados gerai sausai ištrinti sausu

¹⁾ Užsikiša.

rankšluosčiu; iki neišdžius neiti į šaltą orą. *Antra*, reikia kasdien plaukai šukuoti švariu ir neperaštriu šepetėliu arba šukomis. Šiuo-du įrankiu — šepetėlis ir šukos — reikia tankiai mazgoti, ištrinus sėlenomis arba muilu, tyrame vandenyje ir išdžiovinti, — kad butu švarus ir sausi. *Trečia*, reikia kiek-galint vengti svetimų šepetelių ir šukų: geriausiai nusipirkti ir turėti *savus*. Plaukai privalo būti kaip reikiant ant galvos sudėti, sušukuoti. — Vyrai privalo kirpti. Pradėjus net ir ma-žiems plaukams kristi, reikia žinoti, jog jie yra susirgę, — reikia jie gydyti. Bet kaip? Nepigu pasakyti: reikia šaukties gydytojo-specialisto. Apgarsinti laikraščiuose vaistai, — tankiau-siai jokios neturi vertės. Pagal laikurių mokslo vyrų plaukai reikia gydyti štai kokio būdu: jei liga gimė iš nešva-rumo, reikia mazgoti nevien galva, bet ir visas kunas; jei plaukai krinta dėl maisto trukumo, naudinga ištrinti galva laikas nuo laiko mygdolų alyva. — Kalbant apie galvą, reikia pasakyti, jog nesveika perdaug šiltai laikyti galvą, užsidėjus šiltas kepurės ir t. t. Žiemą reikia turėti šiltesnę kepurę ar brylius, o vasarą lengvutę, geriausiai tinka šiaudiniais brylius. —

(T. b.).

Auklėjimo klausimu.

Seniau buvo išsiplatinusi nuomonė, kad mokslas — viską nuveikiančioji jėga. Jame gludinti žmonijos gerovė. Mokslas buvo reklamuojamas, kaip vaistai nuo visokių visuomenės bei tautos ligų. Tik pastaruoju laiku visuomenė nusikratė šios klaidingos nuomonės. Arčiaus prisiziūrėjus į gyvenimo faktus aiškiai pamatė, kad čia yra viena iliuzija. Žmonijos gerovė pa-reina ne vien tik nuo mokslo, bet kartu ir nuo doro išauklė-jimo, paremto krikščioniškosios pasauležvalgos pamatais, kuris ir yra žmonijos gerovės pagyrimas.

Žmogus, pedagogų išmanymu gali tapti žmogumi pilnoje to žodžio prasmėj, tik per auklėjimą. Tik auklėjimas gali pri-ruošti žmogų sąžiningai savo uždaviniams atlikti, nurodydamas budus, kuriais turi žmogus vadovautis siekdamas pabriežtų idealų.

Auklėjimo objektas, žmogus, susideda iš kūno ir dvasios. Neliesdama kūno auklėjimo bei lavinimo, keliais žodžiais pa-liesiu dvasios auklėjimo klausimą.

Iš psichologijos žinoma, kad žmogaus dvasia turi tris svarbiausias gales: protą, valią ir jausmus. Pirmąją vietą užima protas, antrąją valia ir trečiąją jausmai. Šiomis jėgomis ir apsireiškia žmogaus dvasios esmė ir jos veiksmas. Šios trys jėgos yra arti susijungę, taip kad vieną apleidus ardoma harmonija.

Pas kudirkius šios trys dvasios galės yra labai silpnos, siauros ir neaiškos. Jos reikalingos kuorupetingiausio lavinimo, auklėjimo ir tobulinimo. Tuo būdu tiesiogine pedagogų užduotimi turėtų būti lavinti visos viršminėtos savo auklėtinių dvasios jėgos.

Ligšiol mūsų mokyklos darė šiuo žvilgsniu gan didelę klaidą: jos rūpinosi tik proto lavinimu teikdamos kuodaugiausiai visokių mokslo žinių, o į valios lavinimą ir visuomeninių jausmų auklėjimą žiūrėjo kaip į suvis pašalinį dalyką. Kaip matome buvo rūpinamasi tik vienas dvasios galės lavinimu, o kitos gan svarbios galės buvo paliktos pačių jaunuolių nuožiurai.

Taigi nenuostabu, kad mūsų jaunuoliai, baigę mokyklas, būdavo išlavinti tik dalinai. Jaunuolis, dažnai turėdamas išlavintą protą, išėjęs net augštesnius mokslus, bet neturėdamas tvirtos valios, išlavintų bei išstobulintų visuomeninių jausmų, visuomenei ir tautai, ne tik kad nebūdavo naudingas, bet dažnai net kenksmingas.

Yra žmonių su išlavintu protu ir gan prakilniais visuomeniniais jausmais, bet silpnos valios. Nors bus jie ir prakilniausių norų, bet neturėdami tvirtos valios, neturės jėgų jiems įvykinti. Ir atžagariai, — yra žmonių su išlavintu protu ir tvirtos, kaip uola, valios, bet neišlavintų visuomeninių jausmų. Tokie žmonės bus tvirti savo pasiryžimuose, sugebės prisiversti ir susivaldyti reikalui atsitikus, bet neturės užuojautos ir artimo meilės. Jie labai greit gali tapti egoistais. Savo pasiryžimuose jie bus tvirti kaip akmenis, bet kartu tokie kieti ir šalti, kaip pastarieji. Žmogus gi, Fösterio pasakymu, privalo būti meilus, kaip motyna ir tvirtas, kaip deimantas.

Vilnius, 9—7—1917 m.

M. Ruškylė.

„Saulės“ namų sugrąžinimas.

Lietuvių Švietimo Draugijos namai ant Zaliojo Kalno karo metu buvo naudojami pirmiaus rusų, paskui vokiečių ligoninėms. „Saulės“ valdyba jau nuo 1916 m. pradžios kla-

bino vokiečių valdžią gražinti namus „Saulės“ Draugijai. Vokiečių ligoninei išsikėlus šimet po Naujųjų Metų namai stovėjo tušti, betgi nebuvo gražinami. Įsteigus Kaune vokiškuosius mokytojų kursus, kursų vedėjas p. Naujoks buvo gavęs leidimą „Saulės“ namus naudoti tiems kursams. Tuo tikslu p. Naujoks buvo namus iš Kariškosios Valdžios oficijaliai priėmęs. Liepos 12 d. Vyriausiasis Gydytojas (Chefartzt) pasikvietęs „Saulės“ Valdybos atstovus ir p. Naujoką pranešė, kad „Saulės“ namai gražinami „Saulės“ Draugijai, kuri juos teatsiimanti nuo p. Naujoko. Liepos 14 d. „Saulės“ Valdyba, p. Naujoks ir Komandantūros atstovai perėję namus surašė paliktuosius ir paimtuosius baldus. Čia pat Valdyba paėmė iš p. Naujoko raktus ir pažadėję gražinti jo išvežtuosius iš namų daiktus.

„Saulės“ namuosna tuojaus rupintasi perkelti Kauniškė lietuviškoji gimnazija iš ligšiol visai netinkamojo jai buto, taip kad po vasaros liuoslaikio, nuo rugpjūčio 2 d. ji veikia jau savuose namuose.

D.

Redakcijos atsakai.

D. ei M. Ruškytei. „Auklėjime klausimu“ gavome ir dedame šin n-rin. „Ačiu“.

D. ui Vytui. „Kaip gi neverkti“ gavome.

Kunigams V. Jurgilui, V. Dumčiui ir J. Lelešiui. Tamstų aukas „Ateičiai“ gavome ir šiame n-je viešai skelbiame.

Aukos „Ateičiai“.

Kun. V. Jurgilas,	3 r.
Kun. V. Dumčius,	4 r.
Kun. J. Lelešius,	4 r.

Iš viso. 11 rb.

Gerbiamiems aukotojams už išreikštą šiomis aukomis „Ateičiai“ palankumą nuoširdžiai sako ačiu

„Ateities“ redakcija.

Kun. M. Karosas įnešė „Motinėls“ kasėn sąnarinį mokestį už 3 metus, visa labo 30 rub.

Redaktorius ir leidėjas

PR. A. DAMBRAUSKAS

Saliamono Banaičio Spaustuvė Kaune Litzmann'o gatvė № 34.

88-702-210